

ХУЛОСАИ

комиссияи экспертии Шурои диссертатсионии 6D.KOA-049 назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ оид ба таҳқиқоти диссертатсионии **Пиров Саидали Мирзоалиевич дар мавзуи «Таҳия ва тадқиқи критерияҳои миқдорӣ барои баҳодиҳии хушоҳангии калимаҳои тоҷикӣ»** барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои техникӣ аз рӯйи ихтисоси 05.13.11 – «Таъминоти математикӣ ва барномавии мошинҳои ҳисоббарор, комплексҳо ва шабакаҳои компютерӣ»

Комиссияи экспертии Шурои диссертатсионии 6D.KOA-049 назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ дар ҳайати раиси комиссияи экспертӣ доктори илмҳои техникӣ, дотсент Худойбердиев Хуршед Атохонович, аъзои Шуро ва аъзои комиссия номзади илмҳои техникӣ, дотсент Бандишоева Рисолат Мирзошоевна, мудири кафедраи автоматонии равандҳои технологӣ ва истехсолот, доктори илмҳои филологӣ, профессор Кабиров Шаҳбозбек, профессори кафедраи умумидонишгоҳии забони тоҷикии ДМТ, доктори фалсафа (PhD) Каюмов Махмадзоир Махмараҷабович, котиби илмӣ Институти физикаю техникаи ба номи С.У. Умарови АМИТ, ки аз 2-юми майи соли 2025, протоколи №12 таъйин шуда буд, диссертатсияи номзادии Пиров Саидали Мирзоалиевичро дар мавзуи **«Таҳия ва тадқиқи критерияҳои миқдорӣ барои баҳодиҳии хушоҳангии калимаҳои тоҷикӣ»** барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои техникӣ аз рӯйи ихтисоси 05.13.11 – «Таъминоти математикӣ ва барномавии мошинҳои ҳисоббарор, комплексҳо ва шабакаҳои компютерӣ» дида баромаданд.

Кори илмӣ дар кафедраи технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботии факултети механикаю математикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, зери роҳбарии доктори илмҳои физикаю математика, академики АМИТ, профессор Усмонов З.Ҷ ва доктори илмҳои техникӣ, и.в. профессори кафедраи информатикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Мирзоев С.Ҷ. иҷро гардидааст.

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Рисолаи Пиров С.М. дар мавзуи «Таҳия ва тадқиқи критерияҳои миқдорӣ барои баҳодиҳии хушоҳангии калимаҳои тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои техникӣ аз рӯйи ихтисоси 05.13.11 – «Таъминоти математикӣ ва барномавии мошинҳои ҳисоббарор, комплексҳо ва шабакаҳои компютерӣ», ба омӯзиши масъалаи тадқиқи критерияҳои миқдорӣ барои баҳодиҳии хушоҳангии калимаҳои тоҷикӣ ва амалӣ намудани он дар намуди маҷмуаи барномаи компютерӣ, нигаронида шудааст. Мубрамияти мавзуи таҳқиқотии ин рисола пеш аз ҳама бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи барномаи истифода ва рушди технологияи иттилоотӣ дар забони тоҷикӣ», эълон гардидани солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф» ва як қатор барномаву стратегияҳои дар ин самт қабул гардида, алоқамандии бевосита дорад.

Мақсади кори диссертатсионӣ. Таҳияи асосҳои низоми худкори шинохти хушоҳангии калимашаклҳои забони тоҷикӣ ва амалӣ намудани он

дар намуди маҷмуаи барномаи компютерӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ба мақсад расидан масъалаҳои зерин ҳал карда мешаванд:

- таҳияи маҷмуаи матнии калонҳаҷм барои омӯзиш ва гузаронидани озмоишҳои гуногуни илмӣ аз ҷумла муайянкунии хушоҳангии калимашаклҳо;
- таҳқиқи иттилоъдиҳии аломатҳое, ки барои муайянкунии хушоҳангии калимашаклҳо таъйин шудаанд;
- тафтиши самаранокии усулҳои математикӣ барои муайянкунии хушоҳангии калимашаклҳо;
- сохтани лоиҳаи маҷмааи барномаи компютерӣ барои ба таври худкор муайян кардани хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ ва татбиқи он.

Объекти таҳқиқот – амсилаҳои математикию компютерии таҳлил ва баҳодиҳии хушоҳангии маҷмуи калимашаклҳои ҷопии забони тоҷикӣ.

Мавзӯи таҳқиқот – шинохти худкори хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ дар асоси аломатҳо ва басомади N -граммаҳои он.

Навгони илмӣ таҳқиқот. Натиҷаҳои асосии диссертатсия нав буда, ҷунин ифода мегарданд:

- иттилоъдиҳии аломатҳое, ки барои шинохт ва муайянкунии хушоҳангии калимашаклҳо таъйин шудаанд, таҳқиқ карда шуд;
- самаранокии истифодаи N -граммаҳои ҳуруфӣ ($N=1,2,3$) ба сифати аломатҳои муайянкунандаи хушоҳангии калимашаклҳо муқаррар карда шуд;
- самаранокии таснифгари Усмонов З.Ҷ. муқаррар карда шуд, ки қобилияти бо саҳеҳии то 96% муайян кардани хушоҳангии маҷмуи калимашаклҳоро дорад;
- бори аввал дар Тоҷикистон маҷмааи барномаи компютерии замонавӣ барои шинохти худкори хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ, сохта шуд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Пешниҳоди аломатҳое, ки барои шинохтан ва муайян кардани хушоҳангии калимашаклҳо таъйин шудаанд;
2. Тасвири миқдории калимашаклҳои тоҷикӣ, ки хушоҳангиро дар намуди тақсимои басомади N -граммаҳои ҳуруфӣ ($N=1,2,3$) тавсиф мекунанд, пешниҳод карда мешавад;
3. Татбиқи самаранокии таснифгари Усмонов З.Ҷ., ҳамчун методи нав ва мувофиқ барои муайян кардани хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ;
4. Маҷмааи барномаи компютерии замонавӣ барои шинохти худкори хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ, пешниҳод карда мешавад.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ диссертатсия дар он зухур меёбад, ки дар он бо усули таҷрибавӣ, усули нави таснифоти бузургҳои тасодуфии фосиладор мавриди санҷиш қарор ёфт ва самаранокии татбиқи он бо мақсади шинохти худкори хушоҳангии калимашаклҳои ҷопии тоҷикӣ, муқаррар карда шуд.

Аҳамияти амалӣ таҳқиқот. Аҳамияти амалӣ кор аз он иборат аст, ки вай барои татбиқи амсилаҳои риёзӣ иттилоотӣ ва маҷмааи барномаи компютерӣ сохтасуда дар соҳаҳои илму маориф, фарҳанг, забоншиносӣ,

адабиётшиносӣ ва низомҳои компютериӣ коркарди матн барои шинохти худкори хушоҳангии калимашаклҳои тоҷикӣ пешбинӣ шудааст.

Саҳеҳият ва асоснокии натиҷаҳои бадастомада, бо як силсила озмоишҳои ҳисоббарорӣ тасдиқ мешаванд, ки дар онҳо хушоҳангии калимашаклҳои гуногун бо саҳеҳияти кифоя баланд муайян шудаанд.

Мундариҷаи таҳқиқоти диссертатсия ба бандҳои 1, 4 ва 7-и шиносномаи ихтисоси илмӣ барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои техникӣ аз рӯйи ихтисоси мазкур, мувофиқат мекунад:

Б.1. Амсилаҳо, усулҳо ва алгоритмҳои банақшагирӣ ва таҳлили барнома ва низоми барномавӣ, инчунин тағйирдиҳии эквивалентӣ, верификатсия ва тестиронии онҳо;

Б.4. Низоми идоракунии манбаи маълумот ва дониш;

Б.7. Интерфейсҳои инсон-мошин, амсилаҳо, усулҳо, алгоритмҳо ва воситаҳои барномавии мошинии графикӣ, визуализатсия, коркарди тасвир, низоми ҳақиқати виртуалӣ, муоширати мултимедӣ.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Гузориши масъала ва интихоби методҳои таҳқиқот ба роҳбарони илмӣ тааллуқ дошта, натиҷаҳои асосии кори диссертатсионӣ аз тарафи муаллиф мустақилона ба даст оварда шудаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии кор дар конференсияҳо ва семинарҳои илмӣ-тадқиқотии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Институти математикаи АМИТ, Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М.С. Осимӣ, Донишгоҳи технологии Тоҷикистон ва Донишгоҳи славянии Тоҷикистону Руссия дар солҳои 2014-2023 муҳокима гардидаанд ва шаҳодатномаҳо дар бораи бақайдгирии расмӣ барномаи компютерӣ дар шӯъбаи ҳуқуқ ва ҳифзи ҳуқуқҳои муаллифи Вазорати фарҳанги ҚТ (№150, 09.11.2022 с.) ва Муассисаи давлатии Маркази миллии патенту иттилоот (№1202500527, 28.02.2025 с.) асос ёфтаанд.

Натиҷаҳои илмии асосӣ дар 13 мақола ва 2 шаҳодатнома оид ба бақайдгирии захираи иттилоотӣ инъикос ёфта, 6-тои онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандае ба нашр расидаанд, ки онҳо аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми кор. Рисолаи илмӣ аз мундариҷа, се боб, ҳулоса ва рӯйхати адабиёт, ки аз 137 номгӯй иборат аст, таркиб ёфтааст. Мухтавои диссертатсия дар 143 саҳифа дарҷ гардида, 13 ҷадвал ва 59 расмро дар бар мегирад.

Асолати мухтавои диссертатсия 86,84 фоизро ташкил медиҳад. Иқтибосҳо дуруст оварда шудаанд. Маводи дар рисола истифодагардида бидуни истинод ба муаллиф ё манба пайдо нашудааст.

Тавсияҳои комиссия:

1. Мазмун ва мухтавои рисолаи Пиров С.М. ба ихтисоси 05.13.11 – “Таъминоти математикӣ ва барномавии мошинҳои ҳисоббарор, комплексҳо ва шабакаҳои компютерӣ” мувофиқат мекунад ва ин ба Шурои диссертатсионӣ имкон медиҳад, ки диссертатсияи мазкурро барои Ҷимоя қардан қабул намояд.

2. Автореферат мухтавои асосии диссертатсияи пешниҳодшавандаро пурра инъикос менамояд ва нашри он тавсия дода мешавад.
3. Теъдоди интишороти маҷалаҳои тақризшаванда ба талабот ва стандартҳои Низомномаи намунавӣ дар бораи шурои диссертатсионӣ, тартиби додани дараҷа ва унвонҳои илмӣ мувофиқат мекунам.
4. Ба сифати муқарризони расмӣ барои диссертатсия комиссияи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-049 мутахассисони зеринро тавсия мекунад:
 - доктори илмҳои техникаӣ, профессор Муминов Баходир Болтаевич, мудири кафедраи зеҳни сунъии Донишгоҳи давлатии иқтисодии Тошкент;
 - номзоди илмҳои техникаӣ, дотсент Ғафуров Миршафӣ Ҳамитович, дотсенти кафедраи технологияҳои иттилоотӣ ва ҳифзи маълумоти факултети технологияҳои рақамӣ, системаҳо ва ҳифзи иттилооти Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ.
5. Ба сифати муассисаи пешбар Институти математикаи ба номи А. Ҷӯраеви АМИТ пешниҳод карда шавад.
6. Барои гузоштани маълумот оид ба ҳимояи дар пеш истода, матни диссертатсия ва автореферат дар сомонаҳои расмии КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ иҷозат дода шавад.

Раиси комиссия:

Доктори илмҳои техникаӣ, дотсент
Имзои д.и.т. дотсент
Худойбердиев Х.А.-ро тасдиқ мекунам:

Х.А. Худойбердиев

Аъзои комиссия:

Номзоди илмҳои техникаӣ, дотсент
Имзои д.и.т. дотсент
Бандишоева Р.М.-ро тасдиқ мекунам:

Р.М. Бандишоева

Доктори илмҳои филологӣ, профессор
Имзои д.и.ф., профессор Кабиров Ш.-ро
тасдиқ мекунам:

Ш. Кабиров

Доктори фалсафа (PhD)
Имзои доктори фалсафа (PhD)
Қаюмов М.М.-ро тасдиқ мекунам

М.М. Қаюмов

24.05.2025с.